

Tar Károly

Az európai magyar református nyugati szórvány lélekgondozó szolgálatának rövid története - vázlat -

7.

Skandináviában

Svédország

1947-ben 1500-1600 magyar érkezett három éves mezőgazdasági munkára Svédországba. Nagyrésztük szerződése lejártá után Svédországban maradt.

A második világháború végén Ordass Lajos püspök svédországi kapcsolatainak köszönhetően Vajta Miklós, majd Pósfay György, Leskó Béla és Terray László tanulmányait Lundban és Uppsalában folytathatta. Leskó Bélát a svéd munkaügyi hatóságok tolmácsnak kérték fel, és mint ilyen komphajóval többször is a mezőgazdasági munkára érkezett magyarok elé utazott Gdyniába, s a visszaúton megkezdte nyilvántartásába vételüket. A landskronai gyűjtőhelyen 1947 októberében-novemberében istentiszteleteket tartott.

Vajta Miklós, 1941 őszén érkezett Svédországba. Később a lundi hittudományi intézet tanára, és a Lutheránus Világszövetség Ökumenikus (Általános) Kutatóintézetének vezetője lett. Magyar nyelvű protestáns istentiszteleteket tartott előbb a stockholmi magyar követségen és a fővárosban élő magyarok otthonában, megkeresztelt tizenhatszáz zsidó származású magyarországi menekültet, majd amikor

Lundban tanult és Herrljungában élt, dél-, nyugat-, és közép-svédországi gazdaságokban és tanyákon dolgozó munkásoknak és családtagjaiknak lelki gondozását végezte. 1946-ban Lundban imádságos füzetet sokszorosított, majd a *Keresztyén hitélet* című könyvecskét úgy szerkesztette, hogy segédeszköz legyen a szórványban élő magyarok vallásos nevelésében. A kiadvány függelékébe 23 egyházi éneket válogatott. 1952-ben meghívták Genfbe, a Lutheránus Világszövetség Teológiai (Hittudományi) Osztályának vezetésére. 1947. december 21-én, 60-70 új bevándorló előtt Pósfay György, aki az uppsalai egyetemen tanult, a värmlandi Brattforsban karácsonyi istentiszteletet tartott, és úrvacsorát osztott az Uddeholm Bolaget erdő- és mezőgazdasági vállalatnál, amelynek vezetői autóbuszokkal szállították az istentiszteletre a protestáns magyarokat, a katolikusokat pedig szentmisére gyűjtötték össze, amelyet a Dániából utaztatott Gáspár atya tartott. A következő évben Leskó Béla, utána pedig Vajta Vilmos és Terray László tartott ott istentiszteletet. A helyi svéd lelkész magyarul tanult, magyar nyelvű bibliákat hozatott és magyarul éneklésre biztatta új híveit.

Ordass Lajos püspököt otthon letartóztatták, de utolsó utasításában meghagyta, hogy Pósfay György és Leskó Béla Svédországban folytassa tanulmányait. A Lutheránus

**Nyugat-Európai
Magyar Református
Lelkigondozó
Szolgálat
(NyEMRLSz)**

**Hungarian Reformed Pastoral
Service in Western Europe**

Világszövetség kérésére ösztöndíjat kaptak, és a magyaroknak tartott szombati és vasárnapi istentiszteleteken való szolgálatukért a svéd egyház 50 koronával megtoldták ezt, útiköltségeiket és postai költségeiket megtérítették. 1952 után a három Skandináviában munkálkodó lelképásztor közül öt évig csak a Norvégiában élő Terray László maradt, aki körútjain Svédországban is végezte a protestáns hívek lelki gondozását.

Az 1956-os forradalom után tízezernél több magyar menekült telepedett le Svédországban. A dél-svédországi táborokban élők lelki gondozását lundi tanulmányai mellett az ausztriai klosterneuburgi táborból 1957. március 7-én érkezett Szigethy Sándor evangélikus papnövendék végezte. Szeptemberben a Svéd Egyház hívására érkezett Ausztriából Glatz József evangélikus lelkész, aki előbb Lundban, majd Göteborgban és Stockholmban megkezdte a magyar gyülekezetek szervezését. A kialakított gyülekezeti központokban (Stockholm, Malmö, Lund, Helsinborg, Storfors, Göteborg, Borås, Västerås és Uppsala) havi rendszerességgel istentiszteletet tartott, de más szóránnyhelyeket is felkeresett, időnként Norvégiába és Dániába is ellátogatott. Munkájában Szigethy Sándor és Szilas Attila papnövendékek és Szabó Géza hitoktató segítette. Svédországban, Norvégiában pedig Terray László lelkész.

Kezdeményezésére évenként ifjúsági értekezleteket tartottak. Az elsőre 1958 júliusában került sor a dalarnai Rättvikben. A következő években Genfből Dr. Vajta Vilmost, Buenos Airesből D. Leskő Bélát, Turkuból Dr. Molnár Rudolfot, Oslóból Terray Lászlót kérték fel előadások megtartására. 1961-ben az értekeztet munkájába Koltai Rezső és Szilas Attila papnövendékek is bekapcsolódtak.

1961 őszén Pósfay György ismét Svédországban tartózkodott, és Trelleborgban is tartott istentiszteleteket. 1961-ben a Svéd Egyházi Segély és a Luther Segély támogatásával közös otthonhoz jutottak a magyar gyülekezetek. A Tolken – tó partján épült múlt századi tángarardei udvarház, 1962 óta minden évben egyháztanácsai értekezletek, gyülekezeti napok, gyermektáborok, önképzőkörök és a Svédországi Magyarok Szövetsége rendezvényeinek színhelye.

1964 júliusáig a svédországi magyarok lelki gondozását a svéd Egyház anyagi támogatása biztosította. Ettől kezdve bizonyos feltételekhez kötötte anyagi támogatását a Svéd Egyház, és számítottak a magyar gyülekezetek tagjainak áldozatvállalására is. 1964 őszén Glatz József németországi meghívásra, Nagy József elhunyt kölni lelkész helyébe lépett. A svédországi magyarok lelki gondozását Koltai Rezső papnövendék vállalta. Tanulmányainak befejezésével, 1966 februárjában iktatták

lelkigondozó

lelkészi szolgálatba. Egy ideig, fél állásban, a svéd egyházban is szolgált. Kellner Ilonát lelkésszé avatása után ifjúsági munkával bízták meg, cserkészparancsnok is volt (1).

1974 májusától – a svédországi magyar nyelvű lelki gondozás feladatával – svéd lelkészi állományba fogadták Koltai Rezsőt. Mellette öt éven át lelki gondozást végzett Joób Olivér lelkész (2). 1974-től a magyar protestáns gyülekezet bizonyos feltételek mellett állami segínyt is kap.

A hetvenes években jugoszláviai magyar vendégmunkások, a nyolcvanas években a fokozódó román nemzeti elnyomás miatt nagyszámú erdélyi magyar kapott menedéket Svédországban, és a kilátástalan gazdasági helyzet következtében számos magyarországi fiatal is megtelepedett itt. Számuk kétháromezerre becsülhető. A svédországi magyarok növekedő száma arra készítette az egyháztanácsot, hogy a beteg Koltai Rezső helyettesítésére a Kolozsváron protestáns hittudományt végzett Molnár Veress Pált kérje fel, aki az évezred végéig a Svéd Egyház Stockholmi Püspökségének különleges állományában szerepelt.

1978-ban 3203-an, 1986-ban 3430-an, 1987-ben 3675-ön vettek részt az istentiszteleteken.

1988-ban 14 helyen 92 magyar nyelvű istentiszteletet tartottak Svédországban, amelyen összesen 4266-on vettek részt. Hét helyen, 36 bibliaórán 570 volt a résztvevők száma (3).

1992-ben a magyar gyülekezet első ízben választotta elöljáróit. Az első országos felügyelő Storlind Jenő, gondnok Nyiredi Csaba, titkára Tóth Ildikó, szervezője Bihari Szabolcs lett. Az addigi stockholmi, malmói, göteborgi és helsingborgi gyülekezet mellett újak alakultak Sölvesborgban, Boråsban, Vásteråsban, Ljungby-Störmsnäsbrukban és Eskilstuna-

Katrinneholmban.

1993-ban indul a svédországi magyar protestáns gyülekezetek kéthavonként megjelenő lapjaként az *Új Kéve*.

1994-ben a Svédországi Magyar Protestáns Gyülekezetek Közössége, kilenc társgyülekezetben, összesen 5204 lelket számlált (4). 1986-ban 449-en részesültek úrvacsorában, amit 31 alkalommal szolgáltattott a lelkész, aki 245 családlátogatást végzett. Az egyháztestület 16 alkalommal tartott értekezletet.

Dánia

1947-1948 között több száz magyar gyermek érkezett üdülésre Dániába. Lélekigondozójuk id. Joób Olivér nyíregyházi evangélikus lelkész volt. Bekapcsolódott munkájába az akkor lundi papnövendék, Leskó Béla is.

1956 után ezer magyar menekültet fogadott Dánia. Többségük továbbutazott Amerikába. 1957 őszéig Gémes István evangélikus lelkész szolgált körükben, majd ő is továbbutazott Brazíliába. Ezután a Svédországból ide látogató Glatz József lelkész és Szilas István papnövendék tartott istentiszteleteket főként Koppenhágában.

1963-ban Szilas Istvánt dán lelkésszé avatták. A következő évben Venezuelába távozott, ahonnan visszatérve egy ideig a dániai Fredericrában volt lelkész. 1980 végén Caracasban vállalt protestáns szolgálatot. Az 1980-as évek végén visszatért Dániába, majd Magyarországra. A dániai magyar protestánsok lelki gondozása távozásával két évtizednyire megszakadt. (5)

Norvégia

1956 után megközelítőleg kétezer

magyar menekült érkezett Norvégiába. Lélekigondozásukat előbb a délsvéd-országból időnként idelátogató Glatz József lelkész végezte Terray László evangélikus lelkész Norvégiába költözéséig, aki alkalmi igehirdetések mellett nagy szolgálatot tett a Norvég Egyházi Misszió magyar nyelvű rádióadásainak vezetőjeként. 1960-tól az oslói gyülekezet minden istentiszteletet és egyházi rendezvényt feljegyez nyilvánartartásában.

Finnország

Nincs református gyülekezet, amely a finnországi magyarok csekély számával magyarázható (6). A lelki gondozást és az istentiszteleti szolgálatot Molnár Veress Pál látja el, amikor évente néhányszor Helsinkibe látogat. Az istentiszteleteket a főváros Alppila gyülekezetének evangélikus templomában tartják, Heiki Ahonden magyarul is beszélő lelkipásztorának segítségével. Az istentiszteleteken megjelenő hívek létszáma 15-20 fő, egy részük más vallású, a szép magyar beszéd kedvéért vesz részt az alkalmakon. Énekeskönyveiket a svédországi protestáns gyülekezetek közössége ajándékozta a finnországiaknak. 1997 őszétől, egy évre evangélikus ösztöndíjas lelkészházaspárt vártak Helsinkibe. A finn államegyház döntése értelmében erre az időszakra a svédországi lelkipásztor utazási költségeit nem fedezi.

Észtország

A Tallinban élő, csekély számú magyarok jelentős része református. Lelki gondozásukat a finn evangélikus egyház, a svédországi lelkipásztor utazási költségeit magára vállalva fedezi vagy a Helsinkiben bizonyos ideig élő

ösztöndíjasok észtországi szolgálatát megtéríti.(7)

Litvánia

Az 1987-es népszámlálás alapján Litvániában kerekítve száz személy vallotta magát magyarnak (8). A protestánsok számáról nincs adatunk. Lapjukban, a *Litvániai Hírekben* nincs egyházi rovat.(8).

Svájc

A két világháború között Irlet Károly bádeni lelkipásztor, aki Debrecenben díszdoktori címet kapott, és magyar felesége, Bolyut Anna, megalakították a Svájci Magyar Társaságot, amely lelki gondozói tevékenységet is folytatott (1). A magyar nyelvű protestáns gyülekezeti élet újabb kezdetét jelentette az, amikor a negyvenes évek közepén több református lelkész rövidebb-hosszabb ideig Svájcban tartózkodva lelki gondozást végzett. Lemesi József Sárospatakon végzett, ösztöndíjasként került a bázeli egyetem hittudományi karára. Nem kívánt hazatérni. A svájci hatóságok tiltása ellenére maradt, 1949-ben a svájci református segélyszervezet (Hilfswerk der Evangelischen Kirchen der Sweiz - HEKS) magyar nyelvű szolgálatra kérte. Ugyanebben az esztendőben, Genfben is tartottak magyar nyelvű istentiszteleteket, ahol Kupa László református lelkész és Krüzsely József - jogász, aki Genfben végzett a hittudományi karon -, hirdetett ígét. A tulajdonképpeni gyülekezeti élet 1951-ben kezdődött Bázelen, amikor Terekné Winterthurer Margit, a Bázeli Egyház Igazgatóságának munkatársa, a Bázeli Egyházi Tanács elnökének engedélyével összeírta a magyar családokat, és Lemesi József hatvan részvevő előtt istentiszteletet tarthatott a

lelkigondozó

Peterskirche Eberle kápolnájában (2).1952-ben Lemesi Józsefet minden svájci magyar lelki gondozására alkalmazta a HEKS (3). Alkalmi magyar istentiszteleteket tartottak Baselben, Bernben, Genfben, Lausanneban, Neuchatelben és Zürichben (4).

Az 1956-os magyar forradalom után tizezernél több magyar menekült Svájcba. Többségük, hitük szerint közömbös volt, de a gyülekezetekhez kapcsolódók, kiegyenlítették az évek folyamán Svájcból továbbvándoroltak és elhunyt tagok következtében megcsappant gyülekezeti létszámot. Lelki gondozásuk szolgálatára a HEKS Krüzsely Józsefet is szolgálatába fogadta, aki Francia-Svájc és Bern kantonban (megyében) működött. A két lelkész átfogta a Svájc területén létező gyülekezeteket.

A gyülekezetek jogilag nem léteztek, hiszen a HEKS, ahova lelkészeikkel együtt tartoztak, nem a svájci kantonok valamelyikének egyházi szervezete, hanem önálló intézményként a svájci református egyházak segélyszervezeteként működött. A svájci református egyházak megyénként saját zsinattal és egyháztanáccsal rendelkeznek, nem ismerik a püspök intézményét. A Svájci Református Egyházak Szövetsége (Schweizerischer Evangelischer Kirchbund) nem felsőbb szervük, hanem csupán szövetségük, amely nem avatkozhat be a megyei egyházak ügyeibe. A magyar protestánsok nem követték a megyénkénti szervezkedést, hanem lakóhelyükhöz közelebb eső istentiszteleti helyek szerint alkottak gyülekezeteket. Lemesi József halálával a HEKS nem biztosította tovább a lelkészi álláshoz szükséges anyagiakat, hiszen az 1956-os menekültek segítsége 1979-ben már nem volt indokolható, mert a Svájcban élő magyarok az évek folyamán meghonosodtak. Ezért

gyülekezeteiknek el kellett ériük, hogy jogilag is létezve lelkészüket egyházi állományba kerüljön. A svájci egyházak nagy része többek között a lelki gondozás szükségességét belátva támogatta ezt az igyekezetet. Az idegen nyelvű igehirdetést minden svájci magyar megérti, de a lelki gondozás csakis anyanyelven képzelhető el. Jórészt Bazel és Zürich két akkori lelkész vezetőjének (5) köszönhetően, 1980. június 10-én négy magyar gyülekezet képviselői aláírhatták a Svájci Magyar Nyelvű Protestáns Gyülekezetek Szövetsége alapszabályát, és egyesületet alapítva folytatódhatott a svájci magyarok protestáns lelki gondozása. A Szövetség az év folyamán választmányt alakított és eljárákat választott. Szöllösy Pál elnöki, Kaplony Péter jegyzői tiszteletet kapott. A Szövetség legfelsőbb szerve a közgyűlés, amely évenként egyszer ülésezik. A gyülekezetek számuknak megfelelően küldöttekkel és az egyházi eljárók elnökével képviseltetik maguk. Az egyesület tagsági díjjal működik, de támogatják azok a megyei egyházak is, akiknek a területén a magyar gyülekezetek tagjai élnek és egyházi adót fizetnek. 1989-ig, a svájci állampolgársággal még nem rendelkező magyarokra hivatkozva, támogatta az egyesületet a HEKS is.

A svájci magyar gyülekezetek tagjainak száma Zürichben 220-nál, Bazelben 160-nál több, Badenben és Luzernben negyven fölötti, de létrejöhetnek gyülekezetek 15 nagykorú személy részvételével is Schaffhausenben és St. Gallenban.

A jogi és anyagi kérdések megoldásával az egyetlen lelkészi állás betöltésére ketten jelentkeztek. Végül az állást megfelelték úgy, hogy mindketten fél-fél állást vállaltak egy-egy német nyelvű gyülekezetben is. Bán József Zürichben, Szathmári László pedig Bazelben

munkálkodott és alkalomadtán helyettesíthették egymást. Beiktatásuk 1981. november 22-én ünnepélyes keretek között történt a bázeli Szent Márton-templomban. Bázelen, Csobánczy József zürichi magyar plébános jóvoltából általános istentiszteleteket is tarthattak, ami minden bizonnyal segítette a híveket önazonosságuk megtartásában. Jó az együttműködés a bázeli Poósz Lajos katolikus pappal is.

1983 végén Bán József visszalépett a magyar nyelvű szolgálatból. A vezetőség ekkor pályázatot hirdetett a fél lelkészi állásra, amelyet Joób Olivér evangélikus lelkész nyert meg. Beiktatása 1985. június 23-án, a zürichi Gossmünster templomban történt. A zürichi gyülekezet néhány tagja külön csoportosulva 1987. január 18-án megalakította a Magyar Református Gyülekezetet, hat egyházi előljárót választott, és kérte a Szövetségbe való felvételét. A Szövetség elutasította a kérést, mert alapszabálya szerint egy helységben csak egy gyülekezet működhet. A csoport így a svájci sajátosságok szerint egyesületté alakult. Ugyancsak Svájci Magyar Nyelvű Protestáns Gyülekezetek Szövetségén kívüli a berni (6) a genfi és a lausanne-i gyülekezet is (7). 1987. november 1-jén, a Szövetség közgyűlésén újraválasztották elnöki tisztségébe Dr. Szöllősy Pált. Ebben az esztendőben csupán a bázeli gyülekezet 70 élelmiszercsomagot juttatott el a szegény erdélyi családoknak (8).

A svájci gyülekezeti tagok átlagéletkora hatvan év fölötti. Az itt megtelepedett magyar lakosság a tengerentúliaknál is gyorsabban beolvad. A protestáns lelki gondozó szolgálat ennek figyelembe vételével végzi hitet- és nemzetiségüket megtartó szolgálatát.

A Szolgálat jövője

„A Magyarországi Református Egyház Istentől rendelt feladata idegenbe szakadt híveinek lelki gondozása mindenütt, ahol azt a körülmények szükségessé teszik, és a nemzetközi viszonyok megengedik...” Ez áll egyházunk korabeli hittérítői törvényében. Ennek a feladatnak az időszerűsége ma is nyilvánvaló. Az első világháború előtt félszázánál több amerikai és óromániai református egyházat támogatott a MORE. A két világháború között Bécsben, Berlinben, Belgiumban, Franciaországban, Brazíliában támogatta a protestáns hitűeket. Az ezután következő évtizedekben ez már nem állott módjában. A nyugat-európai magyar lelki gondozás első, az egyház által irányított és magyar állami támogatásban részesülő korszakát követte az az otthonitól független tevékenység, amely létrehozta és megerősítette a Nyugat-Európai Magyar Lelkigondozói Szolgálat intézményét.

A rendszerváltás utáni újabb szakaszban, az eltelt évtized tapasztalataival gazdagodva és a Szolgálat szükségességét értékelve, teendőinek számbavételével felvázolható ennek jövője, közhasznú munkájának mikéntje. Ehhez máig érvényesek azok a háború utáni kivándorlás- és szétszórás hangulatában fogant sorok, amelyeket Wass Albert írt a kivándorlók részére, a németországi és ausztriai Magyar Református Lelkigondozói Szolgálat által, 1949 júliusában kiadott füzetbe:” Ezzel a könyvvel és utána következő testvéreivel szeretnénk odasimulni a szétszóródott magyarok hithűségben megtartásnak és majdan hazavezérlésének Világ-szolgálatához.” A megtartás és hazavezérlésnek mai útja: a sokadik nemzedékekig való hitben és az anyanyelvben való

megmaradás. A NYEMRLSZ további működését nyilvánvalóan ennek a parancsoló célkitűzésnek kell, hogy alárendelje. Történetének összefoglalása is olyan hagyományfeltáró munka, amelyből a lelki gondozói munka eredményeiből és melléfogásaiból tanulva léphet az összefogásra buzdító szervezetség magasabb fokára.

„Amire most leginkább szükség van, az a csapatszellem, amely nem engedi meg, hogy bárki is tovább tartsa a labdát, mint kellene. Szükségünk van egymásra, hogy céljainkat a lehető leggyorsabban és eredményesen érjük el.

Ez nemcsak az üzleti ügyvitelben, de az egyházi életben is életszükséglet.

A néhány „nélkülözhetetlenre” való támaszkodás azt jelenti, hogy egyes embereket agyondolgoztatunk, a többi pedig elveszti az érdeklődését a félreállítás miatt. Ha szeretjük azokat a „nélkülözhetetleneket”, segítsünk nekik másokkal is megosztani érdeklődésüket és felelősségüket. Nem engedhetjük meg, hogy magunkról olyan sokat, másokról pedig olyan keveset gondoljanak, hogy mást ne vegyenek be csapatukba.

Hordozzuk hát mostantól terheinket, és hagyjuk, hogy mások is hordozzák önnön terheiket.” Az idézet a Bethlen Naptár 1968-as számában, Ravasz László, nyugalmazott püspök gyászjelentésének és levelének közelében olvasható. Most is a jövőnek szóló, jövő teendőinkben eligazító. Még akkor is, ha általánosan megállapítható, hogy a lelki gondozásra igényt tartó, külföldön élő magyarok száma egyre fogy (1), a hívek és a lelkészek kiöregednek. Európában csak kis mértékben sikerült a második nemzedéket a meglévő protestáns gyülekezetekhez kapcsolni. Ennek oka a sokasodó vegyes házasságok és a magyar nyelvtudás korlátozottsága. A helyzet megváltoztatását célozzák a cserkészlet, a magyar iskolák, az európai

Protestáns Ifjúsági Konferencia (Értekezlet) és minden protestáns gyülekezet sokféle igyekezete, lehetőségeiknek megfelelően ötletes és vonzó tevékenységei.

Az amerikai magyarok gyülekezet-teremtő és megtartó gyakorlatából, a svédországi egyház külföldi honfitársaikat segítő módszereit is gyümölcsöztetve lehetne a magyar keresztényeket önkéntességre szoktatva, tudatos egyházépítésre készíteni. A nyugat-európai magyar protestánsoknak a saját lábukra állva, saját maguk erejében bízva lehet és kell a lélekgondozást kiterjeszteniük, hogy folytathassák elődeik – e történelmi vázlatból is kitapinthatóan – áldásos munkáját.

Jegyzetek

Skandináviában

Barcza József: Magyar Protestáns egyházi élet Svédországban., ? 185-186. oldal. – 1965-től Koltai Rezsőn kívül lelkészé szentelték Svédországban Szigethy Sándort (1967), Kellner Ilonát, (1973), Gergely Pétert (1979) és Fogarasi Évát.

Ugyanott.

Ugyanott.

Pósfay György: Negyvenhetesek közt Svédországban , Új Kéve, II.(XI). évfolyam I. szám, 1994.március, 15 -17. oldal

Molnár Veress Pál: A svédországi magyar protestáns gyülekezet rövid története, Új Kéve, II.(XI). évfolyam I. szám, 1994. március, 12-13. oldal.

Barcza József: Magyar Protestáns egyházi élet Svédországban., ? 185-186. Oldal

Tanító Béla: Magyar reformátusok Finnországban, Reformátusok

Lapja, 1997. augusztus 31, 5. oldal
Ugyanott.
Petrauskiené Turai Léda írásbeli közlése alapján

Svájcban

Hermann M. János. A Nyugat-Európai Magyar Református Lelkigondozói Szolgálat félszázadnyi történetének vázlatos áttekintése – kéziratban – Írlet Károly magyar felesége 1968-ban elhunyt. A lelkész házaspárról szép megemlékezést közölt az *Élő Egyház*, 1968. októberi száma, 12. oldal.

Új Kéve, VIII. évfolyam 1. szám, 2000. április.

3.....? Confessio, 1991/2

4. Lemesi József 1979 decemberéig – hirtelen haláláig - szolgálta a bázeli magyar gyülekezetet.

5. Peter Rotach (Bázel) és Reinhard Kuster (Zürich)

6. Antal Béla majd később Péter Iván félállású lelkészekkel, 150 taggal, berni és bieli istentiszteleti hellyel rendelkeznek, és rendszeresen részt vesznek a Szövetség közgyűlésein.

7. A Szövetség évente háromszor megjelenő *A levél* című lapja mindhárom gyülekezet híreit és minden Svájcban működő protestáns gyülekezet istentiszteleti rendjét rendszeresen közli. Szatmári László beszámolója ???

A szolgálat jövője

1. Pósfay György, 2000. január 27-28-án , Esztergomban, *Egyház és magyarság* címmel megrendezett tanácskozására készült tanulmányából.

Név- és helymutató

A könyvalakba tördelt szöveg feldolgozásával

Kiegészítendők

Magyarító szöszedet

Legalább a dolgozatunkban szereplő idegen szavak feltüntetésével

admirális tengernagy
konvent összejövetel
konventi összejöveteli
konzisztórium egyháztanács
konzisztórium egyháztanács
misszió—küldetés, kiküldetés, hivatás, megbízás, megbízatás, feladat, követség, küldöttség, térítés
missziói küldetői, megbízói, küldöttségi, hittérítői
misszionárius kiküldött, megbízott, hittérítő
peregrinus kóborló diákok
pietizmus túlzott jámborság
zsinat egyházi törvényhozó gyűlés
zsinati egyházi törvényhozó gyűlési

Angol, német és francia nyelvű összefoglaló

Az írásban található dokumentumok a budapesti Ráday levéltárban találhatóak.

Vége